

DOROVINĖS KULTŪROS METODOLOGINIAI KLAUSIMAI

1981 m. lapkričio 17—18 dienomis Vilniuje įvyko antrasis tarprespublikinis simpoziumas etikos klausimais. Jį surengė Lietuvos TSR MA Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas ir TSRS Filosofų draugijos Lietuvos skyrius. Palyginti su pirmuoju tokio pobūdžio renginiu, įvykusiū Vilniuje 1976 metais¹, šį kartą simpoziumo darbe dalyvavo kelis kartus gausesnis mokslininkų būrys: beveik visi žymiausi tarybiniai etikos specialistai, taip pat svečiai iš broliškų socialistinių šalių. Tai rodo, kad Vilniaus simpoziumas darosi populiariesnis ir kad Vilnius tampa svarbiu etinių tyrimų plėtojimo centru.

Antrajame simpoziume buvo svarstomi socialistinės visuomenės ir asmenybės dorovinės kultūros metodologiniai klausimai. Jį pradėdamas, Lietuvos TSR MA Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto direktorius, TSRS Filosofų draugijos Lietuvos skyriaus biuro pirmininkas *J. Macevičius* pažymėjo, kad tarybiniai filosofai vis daugiau dėmesio skiria visuomenės dvasinio gyvenimo bei kultūros problemoms. Pasirodė A. Uledovo, E. Markariano, V. Mežujevo, V. Davydovičiaus, L. Kogano ir kitų autorių darbai, nagrinėjantys kultūros klausimus. Tai sudarė prielaidą plėtoti ir dorovinės kultūros teoriją. Tarprespublikinis simpoziumas šia tema surengtas Vilniuje neatsitiktinai. 1977 m. Zvenigorode (Pamaskvyje) įvyko Sąjunginis koordinacinis pasitarimas etikos klausimais, organizuotas TSRS Filosofų draugijos Etikos sekcijos drauge su TSRS MA Filosofijos instituto Etikos sektoriumi. Šiame pasitarime, svarstant perspektyvinius planus, buvo suformuluota dorovinės kultūros tema kaip pagrindinė Lietuvos etikų tyrinėjimo kryptis. TSRS Filosofų draugijos Lietuvos skyriaus Etikos sekcijos (pirmininkas V. Žemaitis) aktyvaus darbo dėka pastaraisiais metais Vilniuje parengta ir išleista nemaža darbų dorovinės kultūros klausimais². Tai buvo stimulas organizuoti platesnį pokalbį pasiektiems rezultatams aptarti.

¹ Žr. *Krakauskas E.* Filosofų veiklos baruose.— *Problemos*, 1976, Nr. 2(18), p. 114—117.

² Žr. *Dorovinė bendravimo kultūra.*— V., 1979; *Dorovinė kultūra.*— V., 1980; *Elgesio kultūra.*— V., 1980; *Kultūra, dorovė, asmenybė.*— V., 1981.

Būdami iš anksto susipažinę su simpoziumo medžiaga³, simpoziumo dalyviai iškart ėjo prie diskusijų. Daugiausia buvo ginčijamasi tokiais klausimais: dvasinės kultūros ir dorovės sąveika; visuomenės ir asmenybės dorovinės kultūros tyrinėjimo metodologiniai principai; socialistinės visuomenės ir asmenybės dorovinės kultūros esmė, turinys ir specifika; sąvokos „dorovinė kultūra“ apibrėžimas, jos struktūra ir pagrindiniai elementai; socialistinės visuomenės dorovinės kultūros funkcijos.

Diskusijas pradėjo TSRS MA Filosofijos instituto Etikos sektoriaus vadovas L. Archangelskis. Pažymėjęs, jog simpoziumo tema turi didelę praktinę reikšmę, jis suformulavo pagrindinius klausimus, kuriuos reikia intensyviai svarstyti dabartiniame dorovinės kultūros plėtojimo etape. Visų pirma svarbus bendras požiūris į kultūrą, kurią pats kalbėtojas apibrėžė per pasaulio sužmoginimo, humanizavimo prizmę. Antra pakopa — dorovės ir jos vietos kultūroje samprata. Tik išsprendus šiuos klausimus, pabrėžė L. Archangelskis, galima eiti prie dorovinės kultūros apibrėžimo. Dorovinės kultūros sąvoka, kalbėtojo žodžiais tariant, vartojama pirmiausia pozityviaja prasme: žmoniškumas, kolektyvizmas, žodžių ir darbų vienovė... Kadangi žmogaus elgesiui būdingi ir priešingi bruožai, kyla klausimas apie tikrąją ir netikrąją dorovinę kultūrą. Kas toji tikroji dorovinė kultūra? Gal tai visiškas dorovės esmės ir turinio atsiskleidimas?..

A. Guseinovas (Maskva) teigė, kad dorovinė kultūra, atsiskleidusi istorijoje, tautų elgesyje, yra kaip tik matas dorovės esmei apibrėžti. Nors dorovinės kultūros apibrėžimų yra daug ir įvairių, bet visiems jiems, kalbėtojo manymu, būdingas bendras bruožas — dorovės veikliosios pusės akcentavimas, dorovės pažangos realaus mato iškėlimas. A. Guseinovas taip pat kalbėjo apie dorovę, kaip klasinės visuomenės ideologijos sudedamąją dalį, kuri padėjo vienyti tą visuomenę. Nors ši ideologizuota dorovė negalėjo garantuoti visuomenės vertybinio vientisumo, bet ji buvo realus faktas, turėjęs nemažą reikšmę dorovinės kultūros kai kuriems bruožams (saviapribojimas ir instinktų tramdymas, veidmainiavimas ir atgailavimas ir kt.) susiformuoti. Mūsų visuomenėje taip pat aktualus klausimas: kaip įveikti veidmainystę?

V. Ivanovas (Leningradas) samprotavo apie sociologo ir etiko skirtingą priėjimą prie dorovės reiškinių. Jis teigė, kad socialistinės visuomenės asmenybės dorovinė kultūra pasireiškia visų pirma žmoniškumu, kito žmogaus individualybės, kaip ištiso sudėtingo pasaulio, gerbimu, tolerancija, giliais doroviniais jausmais, organiško ryšio tarp profesijos ir dorovės įsisąmoninimu ir kad šių reikalavimų kėlimas nėra nei moralizavimas, nei abstraktusis humanizmas. Šios vertybės yra visos žmonijos istorinės raidos rezultatas, jos leidžia asmenybei pakilti aukščiau, nepasiduoti šių dienų blogiui.

J. Lazauskas (Vilnius), sutikdamas su tuo, kad žmoniškumas sudaro vieną svarbiausių asmenybės dorovinės kultūros bruožų, kartu pabrėžė, kad

³ Зг. Нравственная культура: сущность, содержание, специфика. — Вильнюс, 1981; Вопросы нравственной культуры. Тезисы симпозиума. — Вильнюс, 1981; Вопросы нравственной культуры. Библиографический указатель. — Вильнюс, 1981.

negalima absoliutinti dorovės autonomiškumo, pamiršti, jog ji socialiai sąlygota. Reali socializmo ekonominė struktūra, pavyzdžiui, paskirstymo pagal darbą principas, dar nesudaro sąlygų nesavanaudiškam, neapmokamam, užuomaršiškam darbui. Žinoma, atskiri individai gali prašokti istoriškai sąlygotas dorovės ribas. O kokius reikalavimus kelti visiems? Kokia turi būti šiandieninė tarybinio žmogaus dorovinė kultūra?

I. *Leviašas* (Nikolajevas) taip pat pastebėjo, kad be sociologinės analizės, remiantis vien „giminine žmogaus esme“, negalima konkrečiai apibrėžti kultūros subjekto ir sėkmingai aiškinti brandaus socializmo, mokslinės techninės revoliucijos keliamų aktualių dorovinės kultūros problemų.

V. *Bliumkinas* (Kurskas) dorovinę kultūrą apibrėžė kaip tam tikrą dorovės lygį. Kartu jis teigė, kad dorovė — tai gėrio sfera ir kad blogis į šią sąvoką neįeina. V. *Bliumkino* poziciją palaikė ir G. *Gumnickis* (Ivanovas). Tačiau dauguma simpoziumo dalyvių kritikavo tokį nedialektišką požiūrį į dorovės turinį, pabrėždami dorovės prieštarumą, gėrio skyrimo nuo blogio santykišką pobūdį. Kritikos susilaukė ir V. *Bačininas* (Toljatis), priėjęs prie dorovinės kultūros apibrėžimo iš žmogaus materialumo, biologiskumo *įveikimo* pusės. Mat kultūros, kaip priešybės gamtai, sąvoka protinga tik tam tikru aspektu, ir iš šios abstrakcijos negalima tiesiogiai eiti prie dorovinės kultūros sąvokos. Kaip pažymėjo V. *Sagatovskis* (Simferopolis), T. *Cholostova* (Leningradas), L. *Volčenką* (Maskva), N. *Sokolovą* (Sverdlovskas), dorovės negalima absoliučiai iškelti kaip priešybės gamtai. Kultūra apskritai yra tai, kas išmokta, o gamta — pirmasis mūsų mokytojas, simpatijos, meilės ir kitų gerų jausmų šaltinis. V. *Sagatovskio* nuomone, kuriant dorovinės kultūros teoriją, tikslingiausia remtis kultūros kaip vertybių sistemos sąvoka, o dorovę traktuoti kaip individų savitarpio santykių tam tikrą lygį, kai bendrijos vienovė pasiekiamą per individų vidinę determinaciją. V. *Ganžinas* (Maskva) atkreipė dėmesį į normatyvinės reguliacijos ir dorovinio vertinimo kategorijas, kurių išsamiai neišanalizavus, jo nuomone, negalima kurti dorovinės kultūros teorijos. A. *Titarenka* (Maskva) kritikavo kai kuriuos kraštutinumus, būdingus dorovinės kultūros klausimų tyrinėjimams: per daug dėmesio definicijoms, o ne realioms problemoms, kasdieninės sąmonės stereotipų perkėlimas į teoriją, proto vaidmens absoliutinimas dorovės procesuose ir kt. Kalbėtojas ragino visapusiškiau, kompleksiau gvildinti šiuos klausimus, daugiau remtis vertybės ir veiklos kategorijomis. L. *Grinbergas* (Leningradas) įspėjo, kad svarstant dorovinės kultūros problemas, svarbu etikai, kaip mokslui, neprarasti savo specifinio objekto, neištirpti kitose disciplinose.

V. *Mežujevas* (Maskva) akcentavo kultūrologinio aspekto reikšmę šiuolaikinėje visuomenotyroje. Mokslo, meno, religijos, dorovės negalima paaiškinti vien gnoseologijos ar sociologijos plotmėje, — reikia įjungti šiuos reiškinius į platesnį kontekstą — kultūros istoriją. Kalbėtojo nuomone, kultūros teorijos objektas esąs žmogaus santykis su pačiu savimi, o dorovinės kultūros sąvoka išreiškianti žmogaus (žmonijos) dorovinio išsivystymo matą. E. *Meškauskas* (Vilnius) atkreipė dėmesį į precizišką kultūros ir dorovinės kultūros sąvokų vartojimą. Kultūra, jo nuomone, yra visa tai,

ką sukuria žmogus; dorovinės kultūros sąvoka vartotina ne pačios dorovės, o jos *taikymo* prasme: *kaip* vienas individas vertina kitą, *kaip* jį giria, smerkia ir pan. K. Stoškus (Vilnius) pastebėjo, kad etikoje, kalbant apie dorovę ir dorovinę kultūrą, kartais pasitaiko nevaisingo teoretizavimo, paremto sveiko proto stereotipais, metafiziško kultūros iškėlimo kaip priešybės „nekultūrai“. Tuo tarpu aiškinimas turi būti grindžiamas specialiomis žiniomis, ypač svarbu neišleisti iš akių istorizmo principo. Kalbėtojas taip pat atkreipė dėmesį į tai, jog būtinai reikia plėtoti tipologinius kultūros tyrimus. V. Bakštanovskis (Tiumenė) kalbėjo apie tą etikos tyrinėjimų sritį (jo pavadintą „etiniu konstravimu“), kuri nutiesia tiltą tarp fundamentaliųjų tyrimų (pavyzdžiui, dorovinės kultūros teorija) ir jų taikymo praktiškai. Svečiai iš liaudies demokratijos šalių E. Farkašas (Budapeštas), M. Michalikas (Varšuva), S. Stojevas (Sofija) informavo simpoziumo dalyvius apie jų šalyse sprendžiamas teorines ir praktines dorovinės kultūros problemas. Simpoziume taip pat žodį tarė V. Iljušinas (Vorošilovgradas), N. Ickovičius (Vilnius), A. Fortova, L. Gorbatova (Kijevas), G. Akmambetovas (Alma Ata), E. Fradlina (Volgogradas), N. Rybakova (Leningradas), A. Terentjevas (Kaluga), S. Laptionokas (Minskas). Jie palietė etikos ir dialektikos, dorovės ir kultūros, dorovės normų ir elgesio, nacionalinės kultūros ir dorovės, gėrio ir blogio santykio klausimus, turinčius reikšmę vieniems ar kitiems dorovinės kultūros aspektams nušviesti.

Simpoziumas buvo reikšmingas tuo, kad jis, vieno jo dalyvio žodžiais tariant, *atrado* dorovinės kultūros *problema*. Apibendrindamas atliktą darbą, Leningrado A. Ždanovo universiteto Filosofijos fakulteto etikos katedros vedėjas V. Ivanovas pažymėjo, kad tiek simpoziumo leidiniuose, tiek diskusijose išryškėjo esminiai dorovinės kultūros sąvokos bei teorijos momentai, buvo patikslintos metodologinės pozicijos, iškeltos aktualios, didelę praktinę reikšmę turinčios problemos, nubrėžti jų sprendimo būdai. Simpoziumo organizacinio komiteto pirmininkas V. Žemaitis pabaigos žodyje pareiškė pasitenkinimą šiuo moksliniu renginiu, kuris jo organizatoriams ir dalyviams sudarė galimybę atvirai pasikeisti nuomonėmis, sukėlė nemaža minčių, paskatino padaryti kai kurias išvadas ir įkvėpė naujiems darbams.

Č. Kalenda